

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

tige entiteit onze dagelijkse realiteit binnendringt (zoals het virus), wordt deze onzichtbare vijand gelokaliseerd en daarmee hanteerbaarder, zelfs als we slachtoffer worden. 'Zolang deze omzetting in de realiteit niet kan plaatsvinden zijn we ofwel gevangen in een angstige paranoia of nemen we onze toevlucht tot ineffektieve symboliserings door «acting outs» die ons blootstellen aan onnodige risico's» (p. 155). Een andere vriend beschrijft hoe het virus tot een goed en fatsoenlijk leven kan leiden nu mensen in deze nieuwe ethiek als vanzelfsprekend hard werken en zich nuttig maken vanuit hun huis en daarbij tegelijk hun kinderen opvangen en lesgeven. Het vormt een terugkeer naar een eenvoudiger leefwijze met basisbehoeften als werk, liefde en zorg voor anderen in de directe nabijheid. Žižek besluit met de hoop dat er iets van dit besef van wat echt belangrijk is in het leven blijft bestaan. Daar zal hij naar verwachting in een volgend boek op terugkomen.

Het onzegbare mentale leven

Bespreking van

Avner Bergstein (2019). *Bion and Meltzer's expeditions into unmapped mental life*. London/New York: Routledge. ISBN 978 1 351 18 027 6, 204 pp., € 49,00

.....
LUDI VAN BOUWEL
.....

De essentie van de psychoanalyse bestaat erin te streven naar waarheid. De emotionele waarheid is echter meestal niet kenbaar of verbaal communiceerbaar. Ze is met andere woorden onzegbaar. Dit onzegbare mentale leven behoort tot de kern van zowel Bions als Meltzers zoektocht. De Israëliëse

psychoanalyticus Avner Bergstein neemt ons gedurende zijn ontdekking van Bions en Meltzers concepten mee in deze duistere en onbekende wereld die hij het 'niet verdrongen onbewuste' noemt. Het onzegbare is het invariante element van Bions queeste vanaf zijn vroegste geschriften tot zijn latere werken.¹ Meltzer bezielde Bions denken verder met zijn eigen originele noties over schoonheid, waardoor Bions innoverend gedachtegoed een poëtische en lyrische rijkdom kreeg. Het boek bundelt acht publicaties die de auteur in diverse tijdschriften van 2009 tot 2018 publiceerde. Dit biedt het voordeel dat elk hoofdstuk als een aparte entiteit gelezen kan worden. De vele herhalingen moet men er wel bij nemen. Dit is echter geen nadeel, omdat moeilijke dingen vaak herhaald mogen worden in steeds wisselende bewoordingen. Wanneer men in de *gap* tussen elk hoofdstuk apart een link ontdekt en een groeiende continuïteit tussen elk hoofdstuk waarneemt, toont het boek zich in zijn volle rijkdom. De eerste twee hoofdstukken en het laatste hoofdstuk zijn de interessantste. Zo wordt via het boek een boog gespannen van het onzegbare van het psychotische deel in elke persoonlijkheid naar het onzegbare van O.

Het eerste hoofdstuk handelt over het psychotisch deel in de persoonlijkheid. Hierin wordt Bions elementaire visie over het verschil tussen de niet-psychotische transformatie en psychotische transformatie toegelicht aan de hand van sprekende voorbeelden en wordt reeds duidelijk waarover de rest van het boek zal gaan. 'De schizofreen bevindt zich op de plaats waar de mysticus was, totdat een explosie plaatsgreep en zijn persoonlijkheid desintegreerde omdat hij de emotionele ervaringen die voor hem beschikbaar waren niet kon verdragen' (naar Bion 1967, op p. xiv van de inleiding). Hiermee wil Bion zeggen dat zowel het psychotische stuk in ieder van ons alsook de ultieme realiteit vanuit verschillende vertices, een niet-representeerbare,

onkenbare psychische realiteit aanduiden die enkel via de intuïtie benaderd kan worden. De psychotische persoon gebruikt de hallucinatie om iets van deze wereld te communiceren. Bion leert ons dat zowel het psychotisch deel in de persoonlijkheid als de ultieme onzegbare realiteit het *Ding an sich* omarmen: de bèta-elementen aan de ene kant en O aan de andere kant.

In het tweede hoofdstuk ›Transcending the caesura› lanceert de auteur het onderscheid dat Bion maakt tussen het model van het maagdarmsstelsel en het model van de synaps om het menselijk denken te begrijpen. Het model van het maagdarmsstelsel is voldoende bekend. Gedachten worden gezien als voedsel en het psychisch apparaat als een verteringssysteem. Het synaptische model gaat over iets anders. Hoewel het woord ›synaps› letterlijk link betekent, is de synaps eigenlijk een kloof, een gap dat een neuron in staat stelt door een elektrisch of chemisch signaal te communiceren met een andere cel. Het synaptisch model verschilt van het voedingsmodel omdat het rekening houdt met de breuk in de continuïteit: de caesura. Communicatie gaat hier niet over inhoud, maar over het proces.

In hoofdstuk 3 zien we Bergstein zelf aan het werk in een casus. De auteur beschrijft hoe hij als analyticus, geconfronteerd met de angst voor een breakdown van zijn analysant, zelf een catastrofale verandering meemaakt door mee de catastrofe aan den lijve te ondervinden. Men voelt hem als het ware zweten en ploeteren in de analytische ruimte, wat zijn grote menselijkheid ver-raadt. In de volgende hoofdstukken gaat de auteur meer specifiek in op casuïstiek, waar-bij autisme, psychose en obsessiealiteit domineren. Bijzondere aandacht verdient hoofdstuk 6 waarin de wisselvalligheden van de liefde van de analysant voor zijn analyt-icus worden beschreven aan de hand van de liefde van de pasgeborene voor de moeder in Meltzers *The Apprehension of Beauty* (Melt-zer & Williams 1988).

Het boek groeit als het ware toe naar het laatste hoofdstuk 8 dat als titel draagt ›The ineffable›. Bergstein staat vooreerst stil bij het concept ›the negative›. Hiermee bedoelt hij niet het afwezige of verlorene, maar eer-der het niet-bestaande of het lege. Het ver-wijst naar het wit tussen de letters, naar de stilte tussen de woorden. Het is een niet-representeerbare werkelijkheid die niet ver-wijst naar het verdrongene. Het gaat over een psychische realiteit die niet waarneem-baar is door het zintuiglijke maar enkel via de intuïtie tot ons komt. De analyticus ziet deze interne wereld en twijfelt niet over het bestaan hiervan maar heeft geen zintuiglijk bewijs voor deze wereld. Dankzij de liggende houding van de analysant kan de analyticus zich bevrijden van het rijk van de zintuigen en zich in een tranceachtige positie van luis-teren begeven om de ontmoeting met de niet-representeerbare gebieden van de innerlijke wereld van zijn analysant te faci-literen. Het is een quasi-hallucinatoire staat van zijn, een wel zeer bijzondere receptiviteit van de analyticus. Net zoals de hallucine-rende persoon zonder een zintuiglijke ach-tergrond zaken waarneemt, zo ›ziet› de ana-lyticus iets van een niet-zintuiglijke wereld via een mystieke intuïtie. Toch maakt Berg-stein net als Bion een duidelijk onderscheid tussen de mysticus of analyticus en de per-soon met psychose. Het is een fundamentele eigenschap van de psychotische persoon dat hij het negatieve of de ›niet-borst› niet kan verdragen. Terwijl juist het verdragen van het negatieve, het lege, en de frustratie die hieruit voortvloeit, het meest eigene is van de psychoanalyticus die goed getraind is en de intuïtieve of mystieke positie van zijn geest kan toelaten. Bion benadrukt dat het doel van het analytisch loskomen van de realiteit anders is dan het doel van het psy-chorotisch manoeuvre. De psychotische per-soon wil het contact met de psychische reali-teit vernietigen, terwijl de analyticus dit contact juist wil ontwikkelen. En deze psy-chische realiteit is onzegbaar, niet omdat

deze ervaren wordt als buiten of voorbij de realiteit, maar omdat dit juist is hoe echte ervaring aanvoelt wanneer oneindige dimensies tegelijkertijd worden waargenomen, paradoxalerwijze zonder de grenzen van tijd of ruimte. Dit is ook de reden waarom de lineaire narratieve taal dit niet kan vatten, waarom we ons in een gebied bevinden zonder richtingaanwijzer of kompas. Het is een expeditie in een *unmapped mental life*, zoals de titel van het boek het aangeeft.

Bergstein is net als Bion erin geslaagd iets van het niet-communiceerbare toch te communiceren. Hij blijft pogingen ondernemen door te dringen tot het psychotische deel aanwezig in elk van ons. Tevens heeft hij de moed een catastrofale verandering toe te laten door zijn ontmoeting met het onzegbare O. Net zoals die andere Joodse psychoanalyticus, Michaël Eigen (2018), komt hij bij de Joodse mystiek terecht, wat veel inspanningen vraagt van de lezer. Maar laat u hierdoor niet afschrikken. Elk hoofdstuk is rijkkelijk geïllustreerd met klinisch materiaal, wat het boek zeer toegankelijk en leesbaar maakt. Ik kan het zeker aanbevelen aan al diegenen die mensen met zowel psychotische als autistische problematiek in de consultatieruimte ontvangen, maar ook aan degenen die openstaan voor het meest onzegbare en niet-verdrongene dat in ieder van ons schuilt.

Literatuur

- EIGEN, M. (2018). *The challenge of being human*. London/New York: Routledge.
- MELTZER, D., & WILLIAMS, M.H. (1988). *The apprehension of beauty: The role of aesthetic conflict in development, art, and violence*. London: Karnac Books.
- VERMOTE, R. (2018). *Reading Bion*. London/New York: Routledge.

Noot

- 1 In die zin kan men volgens de auteur geen onderscheid maken tussen de <vroeg> en de <late> Bion. Men kan niet spreken over een breuk in Bions complexe denken maar eerder over een cesuur (dit is een breuk met een continuïteit). Het onzegbare stond steeds centraal bij Bion: aanvankelijk benadrukte hij het onzegbare in de ruwe bèta-elementen, later vond hij het onzegbare in het concept O. Deze visie vinden we ook terug in Rudi Vermotes recente boek, *Reading Bion* (2018), terwijl ik de indruk heb dat Vermote de breuk in Bions denken radicaler ziet dan Bergstein.

Dromen volgens Ferro

Bespreking van

Antonino Ferro (2019). *Psychoanalysis and dreams — Bion, the field and the viscera of the mind*. London: Routledge. ISBN 9780367150204, 144 pp., £ 29,99

MARC HEBBRECHT

Psychoanalyse heeft volgens Ferro weinig van doen met de opvatting van Freud, die gericht is op decoderen van verborgen boodschappen. Ferro noemt diens visie een simultane vertaling die niet genoeg aanzet tot creativiteit. Hij ontwikkelt zijn visie met de veldtheorie van de Barangers en het werk van Bion als achtergrond. In vergelijking met vorige boeken verwijst Ferro meer naar de andere post-bionianen. Het doel van psychoanalyse is volgens hem het ontwikkelen bij de patiënt van het vermogen om beelden voort te brengen. Symptomen en feiten worden ontdaan van hun concrete inhoud, wat de aanzet vormt voor verhalen die aanvankelijk ondenkbaar leken. Vanuit mijn interesse was ik zeer benieuwd wat voor nieuws Ferro ons zou brengen over dromen. Mijn aandacht verscherpt wanneer hij zich de vraag